KØBENHAVNS UNIVERSITET
CENTER FOR MILITÆRE STUDIER

Nye militære spændinger i **Nordatlanten og Arktis**

Jon Rahbek-Clemmensen · Marts 2020

Dette baggrundspapir er en del af Center for Militære Studiers forskningsbaserede myndighedsbetjening for Forsvarsministeriet og de politiske partier bag forsvarsforliget. Baggrundspapiret giver et overordnet indblik i de nye militære spændinger i Nordatlanten og de udfordringer, der følger heraf.

Center for Militære Studier er et forskningscenter på Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. På centret forskes der i sikkerheds- og forsvarspolitik samt militær strategi. Forskningen danner grundlag for forskningsbaseret myndighedsbetjening for Forsvarsministeriet og de politiske partier bag forsvarsforliget.

Dette baggrundspapir er et analysearbejde baseret på forskningsmæssig metode. Baggrundspapirets konklusioner er ikke et udtryk for holdninger hos den danske regering, det danske forsvar eller andre myndigheder. Læs mere om centret og dets aktiviteter på: http://cms.polsci.ku.dk/

Forfatter:
Lektor, ph.d. Jon Rahbek-Clemmensen,
Institut for Militære Operationer, Forsvarsakademiet

Grafisk Design:
Signs & Wonders

Forfatteren vil gerne takke major Esben Salling Larsen, orlogskaptajn Søren Nordby og Faggruppe Underwater Warfare på Søværnets Center for Taktik (Søværnets 2. Eskadre), der gavmildt har delt deres indsigt, samt Line Jedig Nielsen og Julie Kristensen der bidrog med dataindsamling.

ISBN: 978-87-7393-848-5

Indhold

Indledning 4

Et glemt fokusområde 6

Rusland øger sin tilstedeværelse 7

Tre militære udfordringer for NATO 9

NATO-landenes militærstrategiske reaktion 11

Trident Juncture øvelsen 2018 13

Hvordan fungerer antiubådskrigsførelse (ASW)? 14

Luftforsvar i Thule 16

Danske bidrag 18

Nye udfordringer 20

Læs mere om Nordatlanten og Arktis 23

Indledning

Den russiske annektering af Krimhalvøen i 2014 har skabt militære og geopolitiske spændinger mellem Rusland og NATO-landene, der rækker langt ud over Østeuropa. Nordatlanten og Arktis er strategisk vigtige regioner for begge parter, og her ses en gryende stormagtskonkurrence. Investeringer i nye baser, fly og ubåde har forbedret Ruslands evne til at operere i området. I USA og flere andre vestlige lande frygter man, at Nordatlanten er blevet en militærstrategisk åbning, hvor Rusland kan slå til mod NATO i en krisesituation. I de seneste år har USA og visse andre NATO-lande været primus motor for, at denne åbning skal lukkes gennem nye kommandostrukturer, deployering af skibe, fly og landstyrker samt store militærøvelser.

Den nye militære udvikling kan have politiske konsekvenser. Forholdet mellem Rusland og NATO-landene kan forværres, hvis Rusland ser NATO-landenes forøgede militære tilstedeværelse som truende, og der kan opstå et unødvendigt våbenkapløb i Arktis og Nordatlanten. Øgede spændinger kan også få betydning for det velfungerende diplomatiske samarbejde i regionale institutioner såsom Arktisk Råd. NATO har hidtil forsøgt at løse dette ved at fokusere på Nordatlanten, mens de enkelte arktiske NATO-lande (Canada, Danmark, Island, Norge og USA) har håndteret arktiske sikkerhedsspørgsmål uden for en NATO-ramme. Det er dog ikke klart, om disse skillelinjer vil være nok til at undgå øgede spændinger og et egentligt våbenkapløb med Rusland i områderne. For Danmark og rigsfællesskabet kan den nye udvikling skabe både ydre og indre udfordringer. Rigsfællesskabets arktiske strategi, der hidtil har fokuseret på at begrænse de militære spændinger i regionen og holde regionale institutioner separat fra disse spændinger, kommer under pres med den nye udvikling. Samtidig kræver en større amerikansk tilstedeværelse i Arktis og Nordatlanten og et eventuelt større dansk engagement i militære aktiviteter, at Færøerne og Grønland tages i ed om rigsfællesskabets arktiske politik på nye måder.

Dette baggrundspapir forklarer, hvordan og hvorfor Nordatlanten igen er blevet et fokusområde for USA og andre NATO-lande (herunder Danmark), og hvilke politiske og militære udfordringer der følger deraf. Det beskriver, hvordan den militære udvikling siden den kolde krig har skabt nye udfordringer for NATO-landene, og hvordan de har reageret på disse. Dernæst beskriver det de specifikke militære operationer, som kan blive vigtige for Danmark, og hvilke udfordringer der følger for Danmark og rigsfællesskabet.

Alaska
(US)
Den nordlige polarcirkel
CANADA
ISHAVET
(Det Arktiske Hav)
Nordpolen
GRØNLAND
(DK)
Svalbard
(N)
BARENTS-
HAVET
Kola-
halvøen
(RUS)
RUSLAND
ISLAND
FÆRØERNE
(DK)
NORDATLANTEN
NORGE
SVERIGE
FINLAND
STORBRITANNIEN

Et glemt **fokusområde**

Under den kolde krig var Nordatlanten et vigtigt fokusområde for både NATO og Sovjetunionen. Hvis tredje verdenskrig brød ud, ville NATO kun kunne forsvare Europa, hvis USA kunne sende forsyninger og styrker over Nordatlanten. NATO frygtede, at Sovjetunionens ubåde ville være i stand til at gøre, hvad Tyskland havde forsøgt uden held i de to verdenskrige: At afbryde forsyningslinjerne over Nordatlanten.

Efter Sovjetunionens sammenbrud blev Nordatlanten nedprioriteret. Moskva havde store udfordringer med at håndtere overgangen til markedsøkonomi og at finde sin egen rolle i verdenspolitikken. I 1990'erne gennemførte Rusland store militære besparelser, der bl.a. ramte dets Nordflåde og begrænsede dets evne til at operere i Nordatlanten. En storkrig mellem NATO og Rusland syntes ikke realistisk. NATO-landene fokuserede i stedet på nye udfordringer, særligt udvidelsen af alliancen i Østeuropa og bekæmpelse af terrorisme og ustabilitet i Centralasien, Mellemøsten og Nordafrika. NATO-landene sparede ubåde, skibe og fly væk og lukkede de kommandostrukturer, der havde fokuseret på Nordatlanten. I 2003 lukkede NATO's Atlantkommando (SACLANT), der havde været ansvarlig for at imødegå Sovjetunionen i Nordatlanten. I 2006 trak USA sine F-15-jagerfly, søredningskapaciteter og helikoptere samt størstedelen af sine militært og civilt ansatte hjem fra Keflavikbasen på Island. I 2011 blev USA's 2. Flåde, der havde Atlanterhavet som ansvarsområde, nedlagt.

Antal ubåde *(Kilde: IISS: The Military Balance)*

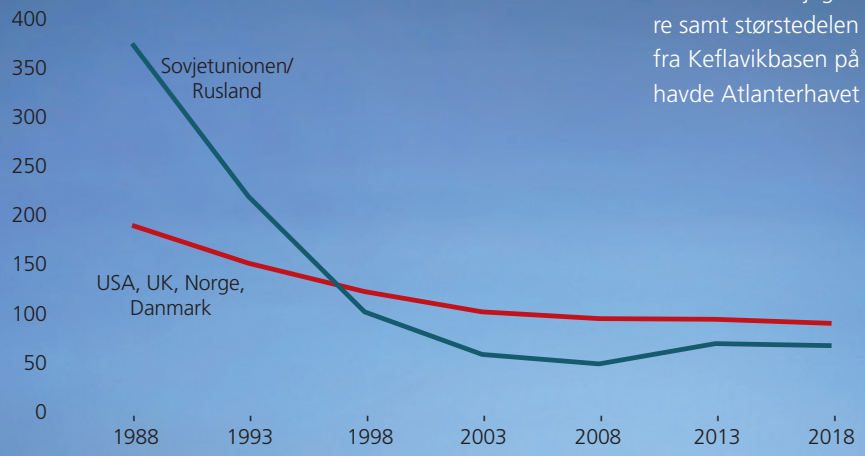

Rusland **øger** sin tilstedeværelse

Kort udarbejdet ud fra Rolf Tamnes. "The Significance of the North Atlantic", 2017.

Mens NATO-landene var optagede i andre dele af verden, rettede Rusland fra slutningen af 00'erne igen blikket mod nord. Det var blevet tydeligt, at klimaforandringerne ville åbne havet nord for Rusland for skibstrafik, og gøre det muligt at gennemsejle Nordøstpassagen mellem Asien og Europa en større del af året. Det russiske Arktis vil i fremtiden blive en vigtigere del af landets ressourcebase. Ruslands økonomi er afhængig af eksport af olie og gas, og for Moskva er det vigtigt, at Rusland kan udnytte de store forekomster, der befinder sig i Arktis.

Åbningen af Arktis har også skabt et nyt sikkerhedsproblem for Rusland. Når havet bliver tilgængeligt, følger det i russisk tænkning, at Rusland skal kunne imødegå militære trusler i området. Rusland har derfor genåbnet og udbygget en lang række baser, radarstationer og landingsbaner langs sin nordkyst og omkring Kolahalvøen tæt på grænsen til Norge og Finland. I 2007 genoptog Rusland flyvninger med strategiske bombefly i regionen. I 2014 oprettede Rusland en separat Værnsfælles Strategisk Kommando Nord med ansvar for Arktis. Rusland har løbende forstærket Nordflåden med nye skibe og er gået i gang med at erstatte sine gamle fly og ubåde fra Sovjettiden med moderne systemer såsom ubåde af Borei- og Yasen-klassen.[1]

Ruslands militære opbygning i nord kan også bruges offensivt mod NATO i en krisesituation. Ifølge vestlige militæranalytikere vil det russiske militær i en krisesituation opbygge et såkaldt 'bastionsforsvar', hvor Rusland vha. missiler, fly, ubåde og skibe etablerer en maritim kontrolzone i Arktis, hvor NATO ikke er i stand til at angribe russiske militære enheder. Fra denne zone kan russiske ubåde uforstyrret og i sikkerhed affyre atom-missiler mod mål i Nordamerika og Europa. I denne situation udbygges ydermere en afvisningszone ned i Nordatlanten, hvor Rusland vil forhindre vestlige fly og skibe i at operere. Fra disse zoner kan russiske ubåde forsøge at trænge ned i Nordatlanten og true forsyningslinjerne mellem Nordamerika og Europa. I russiske militærøvelser er Arktis og Nordatlanten i øvrigt tæt forbundne med andre militære regioner: Hvis der opstår en konflikt et andet sted på kloden, vil de russiske styrker i Arktis blive aktiveret.[2] Kriser i andre regioner kan have konsekvenser for Arktis og Nordatlanten.

Thulebasen
Nagurskoyebasen
2
GRØNLAND
SVALBARD
2
Kola-
halvøen
3
GIUK-gapet
ISLAND
1
1

Tre militære **udfordringer** for NATO

En direkte militær konfrontation mellem Rusland og NATO er usandsynlig, men ikke umulig. Hvis en sådan konfrontation eller en krisesituation opstår i en anden region, vil Nordatlanten og Arktis naturligt blive inddraget. Den russiske militæropbygning i Arktis skaber i så fald tre udfordringer for NATO. De er illustreret på kortet ved siden af.

1. **Rusland kan true NATO's forsynings- og kommunikationslinjer i Nordatlanten**
   I en krisesituation eller i tilfælde af en direkte militær konfrontation mellem Rusland og NATO vil USA og Canada skulle sende tropper og forsyninger over Nordatlanten for at forsvare Europa. Ligesom Tyskland gjorde under begge verdenskrige, kan russiske ubåde forsøge at imødegå dette ved bryde ud i Nordatlanten. Russiske ubåde kan ydermere kappe transatlantiske kommunikationskabler på havbunden. For at kunne nå Nordatlanten må russiske ubåde finde vej gennem havene mellem Grønland, Island og Storbritannien, det såkaldte Greenland-Iceland-United Kingdom-gap (GIUK-gap). GIUK-gap'et udgør en flaskehals, hvor det er nemmest at spore russiske ubåde.

2. **Rusland kan true med fly- og missilangreb mod Nordamerika og Europa**
   I en krisesituation eller i tilfælde af en direkte militær konfrontation mellem Rusland og NATO kan Rusland true Nordamerika (og Europa) med atomare angreb fra ubåde, landbaserede missiler og bombefly. Russiske strategiske ubåde vil bruge kontrolzonen til uforstyrret at affyre deres missiler. Rusland kan også bruge sin position i Arktis til at svække det amerikanske missilforsvar ved at angribe de landbaserede radaranlæg, der er vigtige for systemets varslingssystem. F.eks. kan russiske fly med lufttankning nå Thuleradaren i det nordvestlige Grønland fra luftbasen Nagurskoye i Franz Josef Land.[3]

3. **Rusland kan besætte nordiske staters territorium**
   I en krisesituation eller i tilfælde af en direkte militær konfrontation kan den russiske kontrolzone og Ruslands militær i Arktis bruges til landmilitære operationer mod de nordiske lande, herunder NATO-landet Norge. Dele af de nordiske landes territorium befinder sig i den russiske kontrolzone. Militæreksperter har f.eks. advaret om, at Norge ville have svært ved at forhindre Rusland i at be-

Ruslands Nordflåde *(Kilde: IISS. The Military Balance 2020)*

26 Ubåde	9 Store overfladeskibe	16 Patrulje- og kystskibe	10 Mineryddere	7 Amfibieskibe
8 Strategiske	1 Hangarskib	8 Korvetter	10 Mineryddere	7 Landgangsfaretøjer
18 Taktiske	2 Krydser	8 Patruljebåde		
	6 Destroyer			

sætte Norges nordlige områder.[4] I en krisesituation kan Rusland være særligt fristet til at besætte den norske øgruppe Svalbard. Rusland vil kunne styrke og udvide sine kontrol- og afvisningszoner i Arktis og Nordatlanten ved at stationere fly og missiler på øgruppen.

Selvom en militær konfrontation mellem Rusland og NATO-landene er usandsynlig, er de tre udfordringer selv i fredstid med til at svække NATO. NATO er kun en troværdig alliance, hvis man kan vise, at man kan forsvare sig. Hvis NATO ikke finder modsvar mod de tre udfordringer, mindskes NATO-landenes tiltro til alliancen sammen med NATO's evne til at afskrække Rusland og agere i en krisesituation.

NATO-landenes mulighed for at komme med et militært svar begrænses af forskellige hensyn. I NATO-kredse er man bevidst om, at en militær NATO-tilstedeværelse i Arktis vil blive opfattet meget provokerende i Moskva. Det kan være med til at starte et våbenkapløb i regionen og underminere det diplomatiske samarbejde, der foregår i regionale institutioner såsom Arktisk Råd. Samtidig mener særligt ikke-arktiske NATO-lande, at alliancen bør prioritere andre udfordringer og regioner. NATO-landene har løst dette ved at operere med en skillelinje mellem Arktis (hvor NATO ikke er til stede) og Nordatlanten (hvor NATO er til stede). Arktiske sikkerhedsspørgsmål er derfor blevet håndteret af de fem arktiske NATO-lande (Canada, Danmark, Island, Norge og USA) uden for en NATO-ramme.

NATO-landenes **militærstrategiske** reaktion

Over de seneste tre-fire år er USA og flere andre NATO-lande igen blevet opmærksomme på Nordatlanten og på de udfordringer, som følger af de russiske aktiviteter. De har gennemført en række militære initiativer, der skal styrke NATO's position i regionen. Fokus har været på at imødegå de tre russiske udfordringer ved bl.a. at opgradere NATO-landenes evne til at gennemføre antiubådskrigsførelse (Anti-Submarine Warfare eller ASW) i GIUK-gap'et og forbedre NATO-landenes evne til at operere i den russiske kontrolzone til søs og på land i Norge.

USA vendte i 2015 tilbage til Island, hvor man har afsat penge til en opgradering af Keflavikbasen. Lufthavnen benyttes af amerikanske P-8 Poseidon maritime patruljefly, der kan spore russiske ubåde i GIUK-gap'et.[5] Norge og Storbritannien har også indkøbt P-8 Poseidon maritime patruljefly, som leveres de kommende år, hvilket vil forbedre deres evne til at overvåge Nordatlanten. Norge, Storbritannien og USA har desuden indledt et strategisk samarbejde om brug af P-8 Poseidon maritime patruljefly, hvor de tre lande vil dele data og faciliteter.

Samtidig er NATO-landene i gang med at forøge deres tilstedeværelse i Norge og Grønland. Siden 2017 har amerikanske marinesoldater været udsendt til det nordlige Norge, og i 2018 blev den amerikanske tilstedeværelse mere end fordoblet til 700 mand. Britiske marinesoldater har siden 2018 øget deres tilstedeværelse i det nordlige Norge. I 2018 annoncerede USA også, at man vil undersøge muligheden for at foretage "strategiske investeringer" i Grønland, såsom "projekter, der er relateret til lufthavnsinfrastruktur" for at "styrke USA's og NATO's kapabiliteter i den nordatlantiske region".[6] Det er endnu uklart, hvad de amerikanske investeringer vil indebære. Kort forinden

havde Danmark annonceret, at man ville støtte lufthavnsprojekter i Grønland direkte med 700 mio. kr. og lån og statsgaranti for 900 mio. kr.

NATO har også øget sin øvelsesaktivitet i Nordatlanten og Arktis. Eksisterende øvelser i og omkring Norge, såsom Dynamic Mongoose og Cold Response, er blevet suppleret med ny øvelsesaktivitet, der skal forberede NATO til at operere under arktiske forhold. Mest bemærkelsesværdig var Trident Juncture 2018, NATO's største militære øvelse i næsten 20 år, som blev afholdt i Norge.

For at organisere de forøgede aktiviteter i Nordatlanten genetablerede USA i 2018 sin 2. Flåde, mens NATO i løbet af 2017 og 2018 besluttede at etablere en kommando med fokus på Atlanterhavet (Joint Force Command – Norfolk). Mens USA's 2. Flåde skal styre USA's operationer i Nordatlanten, skal NATO's Atlanterhavskommando synkronisere og koordinere de enkelte NATO-landes aktiviteter i Atlanterhavet. Da USA er langt den vigtigste magt i Nordatlanten, er der lagt op til tæt koordination mellem de to. USA's 2. Flåde og NATO's Atlanterhavskommando ligger begge i Norfolk, Virginia i USA og ledes af den samme amerikanske viceadmiral.

NATO-landenes reaktion har i vidt omfang været i overensstemmelse med de politiske hensyn, der har begrænset NATO's arktiske tilstedeværelse. NATO afholder sig fortsat fra at sætte tydelige fodaftryk i Arktis, men holder sig til Nordatlanten. Mange af reaktionerne fungerer derfor uden for en NATO-ramme, og specifikke NATO-initiativer såsom oprettelsen af Atlanterhavskommandoen fokuserer på Nordatlanten frem for Arktis. Selvom skillelinjen mellem Nordatlanten og Arktis formentlig gør, at NATO-landenes militære opbygning opfattes mindre provokerende i Moskva, er det ikke et vidundermiddel, der får alle politiske spændinger til at forsvinde. I sidste ende er NATO-landenes initiativer rettet mod Rusland, selvom de foregår i Nordatlanten og ikke i Arktis eller uden for en NATO-ramme.

Trident Juncture øvelsen, 2018

HVEM: Omkring 50.000 deltagere fra NATO- og partnerlande

HVAD: Omkring 250 luftfartøjer, 65 skibe og op til 10.000 køretøjer

HVORNÅR: Øvelsen fandt sted fra den 25. oktober 2018 til den 7. november 2018

HVOR: Dele af Norge og nogle af de omkringliggende områder af Nordatlanten og Østersøen

Trident Juncture er en stor NATO-øvelse, som NATO-landene skiftes til at arrangere. I oktober og november 2018 afholdt Norge den anden Trident Juncture. Øvelsen havde 51.000 deltagere fra alle NATO-lande samt Sverige og Finland. Godt 250 fly, 65 skibe og 10.000 køretøjer var involverede, hvilket gjorde Trident Juncture til den største øvelse i Norge siden den kolde krig og den største NATO-øvelse siden 2002. Som led i øvelsen blev den amerikanske hangarskibsgruppe Harry S. Truman sendt nord for Polarcirklen for at demonstrere USA's evne til at operere i Arktis. Det var første gang siden 1991, at en amerikansk hangarskibsgruppe befandt sig nord for Polarcirklen.

Formålet med øvelsen var at øve NATO's reaktion på et angreb på Norge under arktiske forhold. Der var særligt fokus på NATO's evne til at transportere styrker til Norge og på de deltagende landes samarbejde. Øvelsen involverede bl.a. operationer til lands i Norge og til vands langs den norske kyst. Øvelsens forudsætninger var imidlertid ikke helt realistiske, idet langvarige og omfattende forberedelser fandt sted, inden øvelsen løb af stablen. I en rigtig krisesituation ville NATO have langt kortere reaktionstid. Det reelle formål med øvelsen var snarere politisk end militært: At demonstrere, at NATO-landene står sammen mod Rusland og kan og vil komme et medlemsland som Norge til undsætning i en krisesituation.[7]

Selvom der ikke officielt var en udpeget modstander, var det tydeligt, at formålet var at modstå et russisk angreb på Norge. Rusland reagerede da også skarpt på øvelsen, som blev kritiseret af både Præsident Putin og forsvarsminister Shoigu.[8] Ifølge vestlige myndigheder forsøgte Rusland endvidere at genere øvelsen ved bl.a. at forstyrre GPS-signaler i det nordlige Norge og Finland og teste missiler og flyve militærfly nær NATO-styrkerne.[9]

Hvordan fungerer **antiubådskrigsførelse** (ASW)?

P-8 Poseidon maritimt patrulje-fly - Ubåde spores vha. sonar-bøjer, der kastes ud fra flyet, samt radar og andre sensorer. Flyet kan bære torpedoer og miner til bekæmpelse af ubåde.

ASW består af sporing og uskadeliggørelse af fjendtlige ubåde. Sporing foregår løbende i fredstid såvel som under en konflikt og er i sagens natur en forudsætning for at uskadeliggøre fjendtlige ubåde. Det meste militære udstyr, der bruges til ASW, kan både spore og uskadeliggøre fjendtlige ubåde. ASW vil ofte kræve en støttestruktur på land, der bl.a. indebærer adgang til havne og lufthavne. I tilfælde af en konflikt med NATO vil Rusland bruge angreb med fly og missiler til at forsøge at uskadeliggøre NATO's ASW-udstyr. En forudsætning for ASW i Nordatlanten er derfor, at vestlige fly og luftforsvarssystemer kan skabe et effektivt luftforsvar i GIUK-gap'et.

Triton-drone - Radar og andre sensorer på dronen kan spore periskoper, der bryder havoverfladen.

Hunter-killer ubåd
Er udstyret med kraftige lytteinstrumenter, sonar og antiubådstorpedoer. Kommer i nukleare og diesel-elektriske versioner.

Undersøiske miner - Miner på havbunden, der kan aktiveres, når en ubåd sejler over dem. Kan bruges i begrænset omfang.

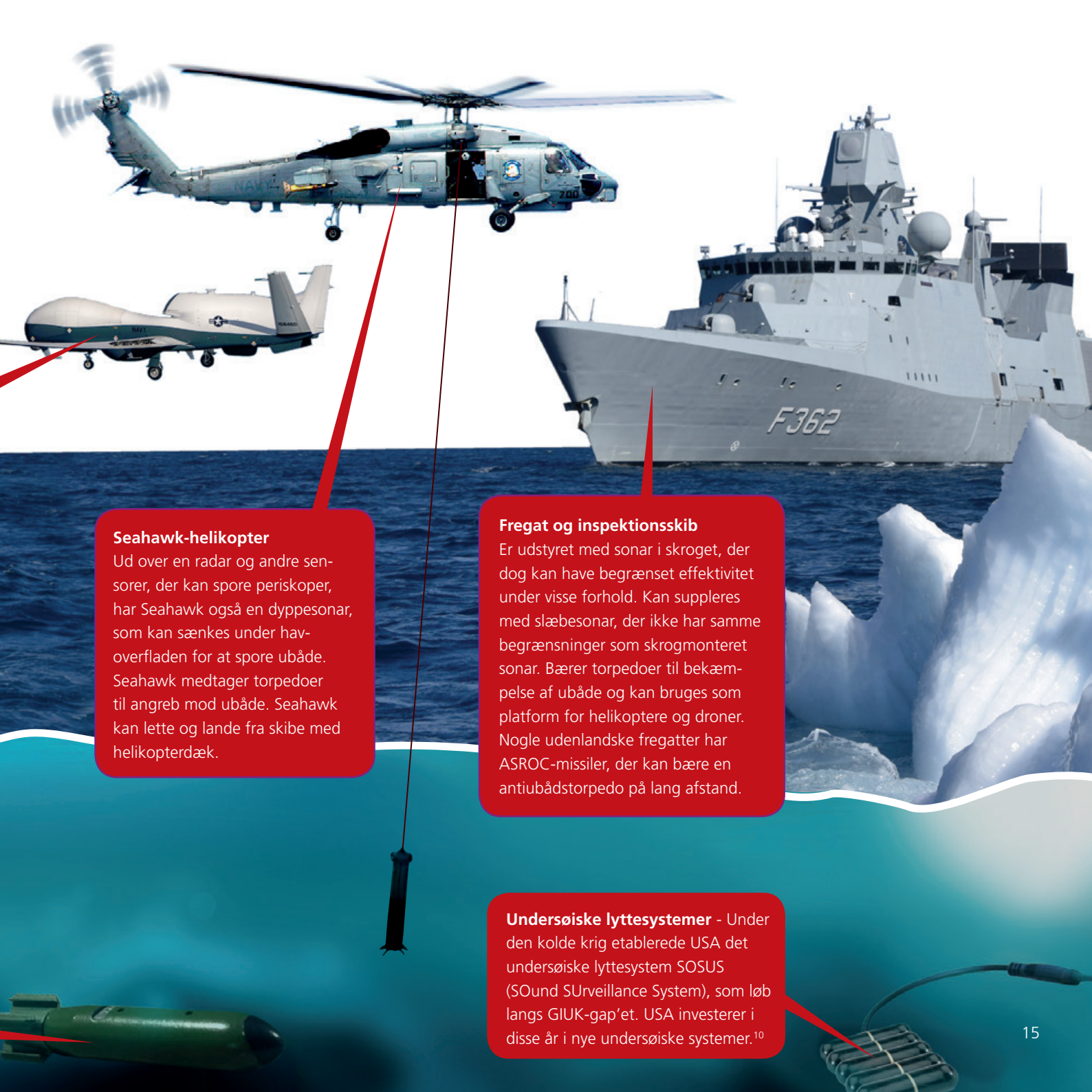

Seahawk-helikopter
Ud over en radar og andre sensorer, der kan spore periskoper, har Seahawk også en dyppesonar, som kan sænkes under havoverfladen for at spore ubåde. Seahawk medtager torpedoer til angreb mod ubåde. Seahawk kan lette og lande fra skibe med helikopterdæk.

Fregat og inspektionsskib
Er udstyret med sonar i skroget, der dog kan have begrænset effektivitet under visse forhold. Kan suppleres med slæbesonar, der ikke har samme begrænsninger som skrogmonteret sonar. Bærer torpedoer til bekæmpelse af ubåde og kan bruges som platform for helikoptere og droner. Nogle udenlandske fregatter har ASROC-missiler, der kan bære en antiubådstorpedo på lang afstand.

Undersøiske lyttesystemer - Under den kolde krig etablerede USA det undersøiske lyttesystem SOSUS (SOund SUrveillance System), som løb langs GIUK-gap'et. USA investerer i disse år i nye undersøiske systemer.[10]

Luftforsvar i Thule

I tilfælde af en krise eller konflikt kan USA og Rusland hver især true hinanden med angreb med atomvåben vha. missiler og fly. Det vil være vigtigt for NATO's troværdighed, at USA kan opdage et russisk angreb i tide. Rusland vil blive afskrækket fra at bruge atomvåben, hvis Moskva ved, at USA kan gøre gengæld med sine egne atomvåben. Thuleradaren er en central del af det amerikanske varslingssystem, og det er derfor vigtigt for den strategiske stabilitet, at Rusland ikke kan sætte radaren ud af spil med et overraskelsesangreb. Det vil kræve, at der etableres et effektivt luftforsvarssystem i Thule.

Et effektivt luftforsvar af Thule kræver, at man er i stand til at overvåge luftrummet og reagere på og uskadeliggøre et fjendtligt angreb.

USKADELIGGØRELSE

En fjendtlig lufttrussel kan uskadeliggøres vha. kampfly og jord-til-luft-missiler, som kan danne et forsvar i flere lag. Der er dog flere udfordringer forbundet med at udstationere kampfly i Grønland.

OVERVÅGNINGSANLÆG

Der er p.t. begrænsede overvågningskapaciteter lokalt i Thule, og man vil potentielt først meget sent opdage, hvis et fjendtligt angreb er undervejs. Der er flere muligheder for at forbedre overvågningskapaciteten i Thule. En almindelig luftrumsovervågningsradar er en forholdsvis billig løsning, men giver ikke mere end få minutters varsel. Dyrere, men mere potente, løsninger kan være etablering af en avanceret og meget langtrækkende radar eller udstationering af radarfly (AWACS) i Grønland.

REAKTION

Et luftoperationscenter styrer overvågningen af et område, behandler data og koordinerer reaktionen, hvis et fjendtligt angreb er i gang. Thule er p.t. ikke dækket af et luftoperationscenter. Der er flere muligheder for at ændre på dette:

- Man kan etablere et luftoperationscenter i Thule.
- Man kan integrere luftforsvaret af Thule i USA's kom mandostruktur for forsvar af Nordamerika (NORAD).
- Man kan forbinde luftforsvaret af Thule med luftoperationscentret i Karup. Et sådant setup vil dog være afhængigt af satellitforbindelser, der ikke findes i dag, og i en krisesituation vil det være sårbart over for sammenbrud i kommunikationsforbindelserne.

LUFTHAVNE: F-35-kampfly kræver mindst to lufthavne i Grønland med de nødvendige hangaranlæg o.l. samt landingsbaner på ca. 3.000 m. P.t. har lufthavnene i Thule og Kangerlussuaq de nødvendige forhold, men det kræver betydelige investeringer at sikre, at disse faciliteter kan bruges af F-35. Danmark og Grønland har aftalt, at lufthavnen i Kangerlussuaq skal holdes åben, men det er ikke afklaret, hvor meget hver part skal betale.[11] Det er muligt, at USA vil bidrage til opgraderingen af andre lufthavne end Kangerlussuaq.

ANTAL FLY: Hvis danske kampfly udstationeres i Grønland, vil der være færre fly til rådighed i Danmark eller i forbindelse med internationale udsendelser. Danmark vil i så fald altså blive tvunget til at prioritere mellem forskellige geografiske regioner.[12]

Danske **bidrag**

Danmark kan bidrage til NATO's tilstedeværelse i Nordatlanten på flere forskellige måder. En styrkelse af Thulebasens luftforsvar i samarbejde med USA vil lukke et svagt punkt i forsvaret af Nordamerika. Dette vil dog formentlig primært være en opgave for USA, som dog kan søge støtte fra Danmark på nogle områder.

Derudover kan flere af forsvarets enheder deltage i ASW. I det seneste forsvarsforlig blev det besluttet, at der i 2022 og 2023 indkøbes dyppesonar og ASW-torpedoer til de danske Seahawk-helikoptere, der gør dem i stand til at deltage i ASW i Nordatlanten. Flere af Søværnets skibe kan også benyttes i ASW. Hidtil har de danske skibes effektivitet i ASW været begrænset af, at de ikke har haft slæbesonar. I det seneste forsvarsforlig blev det dog besluttet, at tre af fregatterne og støtteskibene vil blive udstyret med slæbesonar.

I tilfælde af konflikt kan lufthavne i Sydgrønland være et støttepunkt for forskellige NATO-landes maritime luftoperationer samt for etableringen af et effektivt luftforsvar i Nordatlanten. USA vil formentlig også ønske at have undersøiske lyttesystemer i rigsfællesskabets farvande.

	Antal	Længde	Slæbesonar til ASW	Skrogmonteret sonar	ASW-torpedoer	Helikopter-landingsdæk
FREGATTER *(Iver Huitfeldt-klassen)*	3	139 m	*	✔	✔	✔
STØTTESKIBE *(Absalon-klassen)*	2	138 m	*	✔	✔	✔
INSPEKTIONSSKIBE *(Thetis-klassen)*	4	113 m		**		✔
INSPEKTIONSFARTØJER *(Knud-Rasmussen-klassen)*	3	61 m		**		✔

** Under anskaffelse til nogle af skibene i den nuværende forsvarsforligsperiode, der løber til 2023.*
*** Inspektionsskibe og inspektionsfartøjer har skrogmonteret sonar, der er uegnet til moderne ASW.*
Kilde: 2. Eskadre, Søværnet; Søværnets skibe.
https://www2.forsvaret.dk/omos/organisation/sovarnet/skibe/Pages/soevaernets-skibe.aspx;
Aftale på forsvarsområdet 2018-2023. https://www.fmn.dk/temaer/forsvarsforlig/Documents/Forsvarsforlig-2018-2023.pdf.

F362

Nye **udfordringer**

Når NATO-landene ser en øget trussel i Nordatlanten, bliver de også mere interesserede i at pleje et godt forhold til Danmark, Færøerne og Grønland. Det øgede fokus på Nordatlanten giver altså Danmark flere diplomatiske kort på hånden, der kan være med til at sikre dansk indflydelse i NATO og USA. Det rejser dog også vigtige sikkerhedspolitiske udfordringer.

Hvordan håndteres risikoen for et våbenkapløb i Nordatlanten og Arktis?

NATO-landene og Rusland frygter begge, at den anden part skal få overhånden i Nordatlanten og Arktis. Selv defensive foranstaltninger kan skubbe til magtbalancen mellem de to parter, og der vil være en risiko for, at der udvikler sig et intensivt våbenkapløb i regionen. Samtidig er der risiko for, at militære spændinger forstyrrer det velfungerende diplomatiske samarbejde i institutioner såsom Arktisk Råd. NATO har hidtil forsøgt at håndtere risikoen ved at fokusere på Nordatlanten og lade de arktiske NATO-lande selv håndtere arktiske sikkerhedsspørgsmål uden for NATO. Det er dog ikke sikkert, at disse skillelinjer vil være nok til at forhindre en russisk reaktion. Det er heller ikke sikkert, at lande såsom USA og Storbritannien vil anerkende skillelinjernes betydning i fremtiden.

Danmarks strategi har hidtil været at begrænse den militære opbygning i Arktis mest muligt og forsøge at isolere det diplomatiske samarbejde i de regionale institutioner fra eventuelle militære spændinger. Centralt i denne strategi har været en forsigtig sprogbrug, der har understreget det diplomatiske samarbejde i regionen. Den danske strategi er dog kommet under pres, både på grund af NATO-landenes øgede tilstedeværelse i regionen, og fordi store NATO-lande såsom USA har brugt arktiske diplomatiske institutioner til at presse Rusland og Kina. Dette så man bl.a., da den amerikanske udenrigsminister Mike Pompeo kritiserede Kina og Rusland i en tale i Arktisk Råd i maj 2019. Danmark vil være interesseret i at bibeholde samarbejdet i de arktiske institutioner i størst muligt omfang, og at den amerikanske militære tilstedeværelse i Grønland primært bliver defensivt orienteret, så den ikke provokerer Rusland til at reagere militært. Dette kan f.eks. opnås, hvis USA undlader at have en permanent tilstedeværelse med kampfly i Grønland, men snarere fokuserer på at udbygge sin evne til at sende kampfly derop i en krisesituation.

Hvordan vil Danmark øge sin militære tilstedeværelse i Nordatlanten og Arktis?

Nordatlanten og Arktis er på vej op på dagsordenen i NATO og hos flere af Danmarks store allierede. Danmark kan styrke sin militære profil i området ved at investere i kapaciteter, der er velegnede til ASW i GIUK-gap'et og luftforsvar af Thule i det omfang, at USA efterspørger det. Regeringen har i 2019 meldt ud, at man ønsker at tilføre yderligere 1,5 mia. kr. til Forsvaret i Arktis, men det er uklart, hvilke investeringer der skal foretages. De danske ASW-kapaciteter kan f.eks. styrkes ved at investere i yderligere ASW-våbensystemer til de resterende danske fregatter og støtteskibe eller maritime patruljefly. Luftforsvaret af Thule kan styrkes ved at gøre det muligt at benytte kampfly i Grønland, eventuelt i samspil med jord-til-luft-missiler. Dette vil dog også kræve radarfaciliteter, kommunikationssystemer, etablering af forbindelse til et luftoperationscenter samt opbygning af forskellige faciliteter i nogle af de grønlandske lufthavne. USA vil formentlig bidrage med mange af disse faciliteter, men vil i noget omfang efterspørge et dansk bidrag. Danmark vil skulle overveje, hvordan man undgår, at en øget militær tilstedeværelse bliver set som provokerende af russerne.

Hvordan sikres færøsk og grønlandsk accept af nye aktiviteter?

Rigsfællesskabet er kun stabilt, når der er enighed mellem Danmark, Færøerne og Grønland om centrale prioriteter. Selvom udenrigs- og sikkerhedspolitikken formelt set hører under København, kan Færøerne og Grønland modarbejde beslutninger, de ikke er enige i. Det vil derfor være fordelagtigt at sikre færøsk og grønlandsk støtte til nye initiativer. Dette kan gøres ved at inddrage Nuuk og Thorshavn i forskellige drøftelser, og ved at Danmark og USA "køber" støtte gennem initiativer på andre politikområder såsom erhvervsudvikling, sundhed, uddannelse og økonomisk støtte. I disse drøftelser vil det være vigtigt, at Danmark og Grønland ikke bliver spillet ud mod hinanden af USA.

I hvor høj grad skal USA involveres i forsvaret af Grønland?

Danmark og USA deler en interesse i, at Grønland, særligt Thulebasen, kan sikres mod et militært angreb. Det vil være naturligt, at USA vil påtage sig størstedelen af ansvaret for luftforsvaret af basen. Dette kan f.eks. ske ved, at USA i perioder stationerer kampfly i Grønland eller hjælper med sikringen af de nødvendige radarfaciliteter eller et luftoperationscenter. Der er dog flere udfordringer forbundet hermed. Hvordan kan Danmark sikre, at man får de nødvendige informationer om og indflydelse på de amerikanske aktiviteter i Grønland? I hvor høj grad vil den danske position i Grønland svækkes, hvis det er USA, der sikrer det militære forsvar af øen? Vil de grønlandske eliter og den grønlandske offentlighed acceptere en øget amerikansk tilstedeværelse, som kan vække minder om de uheldige aktiviteter, der foregik i Grønland under den kolde krig?

Noter

1 Ekaterina Klimenko. 2016. *Russia's Arctic Security Policy: Still quiet in the High North?* Stockholm: SIPRI; Ekaterina Klimenko. 2014. *Russia's Evolving Arctic Strategy: Drivers, Challenges and New Opportunities.* Stockholm: SIPRI; Rolf Tamnes. 2017. "The Significance of the North Atlantic and the Norwegian Contribution". I John Olsen. *NATO and the North Atlantic.* London: RUSI, s. 8-31; Mathieu Boulegue. 2019. *Russia's Military Posture in the Arctic*. London: Chatham House.

2 Tamnes. "The Significance of the North Atlantic"; Boulegue. *Russia's Military Posture*.

3 Forsvarets Efterretningstjeneste. 2018. *Efterretningsmæssig risikovurdering 2018*. København: FE, s. 36.

4 Øystein Solvang. 2015. "Invasion i Øst-Finnmark". *Nordlys*, 16/3, s. 12-13; Sveinung Bentzrød. 2015. "Både Russland og vi øver fordi vi er mer bekymrede enn vi var". *Aftenposten*, 18/3, s. 4; Øystein Solvang. 2015. "Vil forsvare basene i Nord". *Nordlys*, 16/3, s. 14.

5 Gregory Winger & Gustav Petursson. 2016. "Return to Keflavik Station". *Foreign Affairs*, 24/2. *https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-02-24/return-keflavik-station*; Megan Eckstein. 2018. "Iceland Embracing Its Strategic Location By Supporting NATO Air Defense". USNI News. *https://news.usni.org/2018/10/24/iceland-embracing-its-strategic-location-though-supporting-nato-air-defense-hosting-us-planes*

6 Walter Turnowsky. 2018. "Amerikansk forsvar vil investere i grønlandske lufthavne". *Sermitsiaq,* 17/9. *https://sermitsiaq.ag/node/208366.*

7 NATO. 2018. "Trident Juncture 2018". *https://www.nato.int/cps/en/natohq/157833.htm*; Jonathan Masters. 2018. "NATO's Trident Juncture Exercises: What to Know". *Council on Foreign Relations*, 23/10. *https://www.cfr.org/article/natos-trident-juncture-exercises-what-know*; Jack Watling. 2018. "NATO's Trident Juncture 2018 Exercise: Political Theatre with a Purpose". *RUSI*, 20/11. *https://rusi.org/commentary/nato%E2%80%99s-trident-juncture-2018-exercise-political-theatre-purpose.*

8 Anonym. 2018. "Russia threatens response to huge NATO exercise, says its new weapons will be unrivaled anywhere". *Associated Press*, 25/10.

9 Brooks Tigner. 2018. "Russian GPS Jamming at NATO's Trident Juncture Exercise". *Real Clear Defense*, 16/11. *https://www.realcleardefense.com/articles/2018/11/16/russian_gps_jamming_at_natos_trident_juncture_exercise_113960.html*; Christopher Woody. 2018. "Russia aims its missile drills shoulder-to-shoulder with NATO's biggest war games in years". *Business Insider*, 31/10. *https://www.businessinsider.com/russian-missile-drill-next-to-nato-trident-juncture-exercise-in-norway-2018-10?r=US&IR=T;* Pierre-Henry Deshayes. 2018. "Russia Turns Up Uninvited to NATO's Trident Juncture War Games". *Agence France Presse*, 3/11.

10 Steven Stashwick. 2016. "US Navy Upgrading Undersea Sub-Detecting Sensor Network". *The Diplomat*, 4/11. *https://thediplomat.com/2016/11/us-navy-upgrading-undersea-sub-detecting-sensor-network/*

11 Andreas Lindqvist. 2019. "Mulig milliardregning: Danmark skal betale for at redde klimaramt amerikansk eks-base". *Ingeniøren*, 20/9. *https://ing.dk/artikel/mulig-milliardregning-danmark-skal-betale-at-redde-klimaramt-amerikansk-eks-base-228913;* Trine J. Jørgensen. 2019. "En aftale med mange løse ender". *Sermitsiaq*, 27/9; Henrik Lerche. 2019. "Så er den aftale på plads – men hov! Hvem skal betale?". *DR P1 Orientering*, 26/9. *https://www.dr.dk/radio/p1/orientering/orientering-2019-09-26/00:44:35.*

12 Anonym. 2019. "Claus Hjort: Kampfly til Grønland skal købes oveni". *Ritzau*, 20/5; Steffen McGhie. 2019. "Midt i arktisk oprustning: Ingen planer om danske kampfly i Grønland". *Berlingske*, 28/8.

Læs mere om Nordatlanten og Arktis

Kathleen Hicks mfl. 2016. **Undersea Warfare in Northern Europe**. Washington, D.C.: CSIS.

John Olsen. 2017. **NATO and the North Atlantic**. London: RUSI.

United Kingdom House of Commons, Defence Committee. 2018. **On Thin Ice: UK Defence in the Arctic**. *https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmdfence/1659/1659.pdf*

Mathieu Boulegue. 2019. **Russia's Military Posture in the Arctic**. London: Chatham House.

Office of the Under Secretary of Defense for Policy. 2019. 2019 DoD Arctic Strategy. *https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF*

Mikkel R. Olesen og Camilla T. N. Sørensen. 2019. **Intensifying Great Power Politics in the Arctic - Points for Consideration by the Kingdom of Denmark**. *København: DIIS.*

Billedkilder
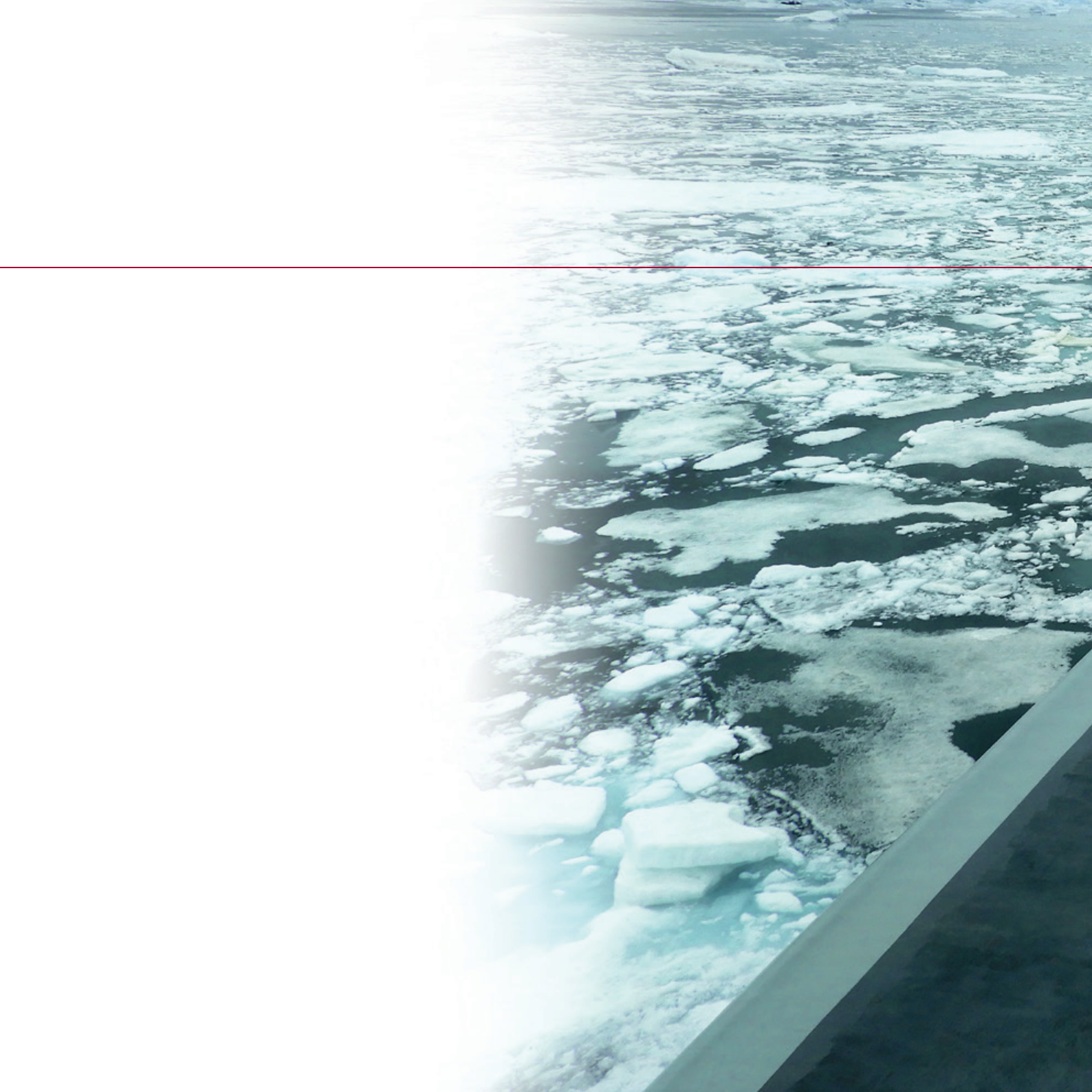
Forside: Redningsaktion i forbindelse med en flodbølge i Uummannaq fjorden, juni 2017 - Palle Lauritsen / *Forsvarsgalleriet*
Side 2 /10 /12/13: Trident Juncture NATO-øvelse i Norge - *Rune Dyrholm / Forsvarsgalleriet*
Side 6: Russisk ubåd Dimitri Dostorv af Typhoon-klassen i danske farvande - *Forsvarsgalleriet*
Side 17: 'Ballistic Missile Early Warning System' bygningen på Thule Luftbase - *LOU Collection / Alamy Stock Photo*
Side 19: Fregatten Peter Willemoes ankommer til Godthåbsfjorden i Grønland - *2. eskadre / Forsvarsgalleriet*
Side 20: Værnsfælles Forsvarskommando besøg i Nuuk Grønland - *Forsvarsgalleriet*